

In verkorte vorm werd deze lezing uitgesproken tijdens het CHE-symposium 'De wereld liefhebben. Missionair zijn in een seculiere tijd'. Ede, 9 juni 2023

Een wereld te winnen. De zoektocht naar missionaire sensitiviteit¹

Sake Stoppels

In het Midden-Amerikaanse land Honduras is een plaats die Choluteca heet. Ze ligt aan een grote rivier. De stad kreeg in 1930 een brug over die rivier, maar in de negentiger jaren van de vorige eeuw zag men in dat een tweede brug noodzakelijk werd. Deze extra brug werd gebouwd tussen 1996 en 1998. Kort na de opening was er de vernietigende orkaan Mitch. Er viel in de stad in korte tijd bijna een meter regen, dat is meer dan wat er bij ons in een jaar valt. De schade in de stad was enorm, maar de brug hield stand. Wel ontstond er een totaal onvoorzien groot probleem: de bedding van de rivier was compleet verlegd met als gevolg dat de brug op het droge kwam te liggen.

Choluteca brug na de orkaan

De rivier stroomde ernaast. Het beeld van een brug die geen verbinding meer vormt en zijn oorspronkelijke functie is kwijtgeraakt, kwam ik nogal eens tegen in literatuur over veranderingen in de samenleving en over onvruchtbare reacties daarop. Ik zou de kerk van nu niet gelijk willen stellen met deze brug, zoals die erbij lag na de orkaan, maar duidelijk is wel dat de maatschappelijke bedding van ons leven behoorlijk is verschoven. Voor velen is de wereld van christelijk geloof en kerk een monument uit het verleden, ergens aan de rand van het bestaan. Ooit deed ze goede dienst, maar nu ligt ze terzijde omdat het leven zich verlegd heeft. Het leven van veel, zo niet de meeste mensen stroomt eraan voorbij. Van de kerk verwachten ze weinig heil.

Een tweede illustratie komt van iets dichterbij. Van 1996 tot 2000 was ik predikant van de Gereformeerde kerk van Pijnacker-Nootdorp. Ik werkte vooral in Nootdorp en we kerkten in het gebouw van de Hervormde Gemeente. Vanwege de groei van het dorp werden in die jaren plannen gemaakt voor een nieuw winkelcentrum. De kerk stond aan de Dorpsstraat en dat was ook het winkelcentrum van Nootdorp. Naast de kerk stond aan de ene kant het gemeentehuis en aan de andere kant een lokale supermarkt. Schuin tegenover was er de AH. Kortom, de kerk stond in het centrum van het dorp. Dat veranderde met de komst van het nieuwe winkelcentrum, de Parade. Bij de bouw ervan heeft men zich kennelijk niet helemaal los willen maken van de oude dorpsstraat, want het complex kreeg twee torens. Maar waar

¹ Met dank aan het mee- en tegendenken van de CHE-collega's, verbonden aan de kenniskring van het lectoraat!

de klassieke kerktoeren als het ware een verbinding wil maken tussen de hemel en de aarde en naar boven wijst, hangen de twee torens in de Parade letterlijk tussen hemel en aarde. Ze beginnen niet op de begane grond. Via de wenteltrappen kun je vanaf de parkeerdekken er ook alleen maar naar beneden. De weg omhoog, naar je auto, gaat via de rolbaan, bij voorkeur met een vol winkelwagentje. Deze beide seculiere torens communiceren – met een variatie op een woord van Paulus (Kol. 3: 1,2) – de boodschap dat we vooral de dingen moeten zoeken die beneden zijn. Onze identiteit ligt in wat we beneden hebben en kunnen kopen. Het zoeken van de dingen die boven zijn, vergt nogal wat.

Dorpsstraat en Dorpskerk Nootdorp

Het nieuwe winkelcentrum met de twee torens

Twee illustraties van verschuivingen die de kerk en haar missionair zijn raken. De ene verbeelding is wat heftiger dan de andere, maar de verschuivingen zijn onmiskenbaar. En wat doe je dan als kerk? In het lectoraatsonderzoek van de afgelopen jaren hebben we vooral gekeken naar pioniersplekken. Juist daar is de uitdaging groot om passende vormen van presentie en toegankelijke taal te vinden, want elke vanzelfsprekendheid is afwezig. Daarom zijn ze een goede casus voor het zoeken naar begaanbare en vruchtbare missionaire wegen in een seculiere tijd. Ik beperk me tot een paar cruciale zaken die we gezien hebben in ons onderzoek. Ik zet die wat stevig neer om het verhaal op spanning te brengen. Om jullie een beeld te geven van mijn route deze middag even overzichtje:

- Wat hebben we gezien in missionaire praktijken?
- Welke theologische bewegingen zien we in de missionaire praktijken?
- Welke missionaire uitdagingen liggen er voor ons?

Wat hebben we gezien in missionaire praktijken?

Er is maar heel beperkt vraag naar God. Een theologisch tijdschrift greep een paar jaar geleden terug op het Athene van Paulus' tijd. In die tijd werd ook de onbekende god niet vergeten en kreeg hij een standbeeld. De auteur schreef dat wij leven in een tijd waarin Athene zo'n standbeeld niet meer kent, want waarom zou je? Er is in het Westen groeiende onverschilligheid ten aanzien van God en transcendentie. De strijd bare atheïst is veranderd in een milde apatheïst, iemand voor wie God een non-issue is.² Ik zeg dat allemaal wat

² Kyle Beshears, 'Athens without a Statue to the Unknown God', in: *Themelios* 44 (2019) 3, 517-529. Zie ook Stefan Paas, *Vreemdelingen en priesters. Christelijke missie in een postchristelijke omgeving*, Zoetermeer 2015, 10,11: 'In een diep gesecculariseerde omgeving nemen veel mensen zelfs niet meer de moeite om atheïst te zijn.'

scherp, maar het is de ervaring van allerlei pioniers. Zo moest bijvoorbeeld David van der Meulen, die pioniert in Amsterdam-Zuid onder hoger opgeleide 20-ers en 30-ers, na 10 jaar constateren dat hij al te idealistisch en naïef is begonnen: “Wat heeft het evangelie voor meerwaarde voor mensen die alles al hebben? Wat ik duidelijk zie bij twintigers en dertigers is dat het evangelie hen niet ‘helpt’. In een al goed en gevuld leven is ons goede nieuws niet van meerwaarde. Twintigers en dertigers zijn vaak helemaal niet met geloof bezig; dat zijn ze nooit geweest en dat zijn ze niet van plan ook.”³ De Nederlandse velden zijn niet echt wit om te oogsten, zo is de brede ervaring.⁴ Gelukkig ontdekken nog steeds allerlei mensen het christelijk geloof, maar vrijwel altijd is dat mede gebaseerd op een of andere vorm van christelijke socialisering in het verleden: een oma die met je zong, de zondagschool waar je naar toe ging, de juf op school die zo mooi de bijbelverhalen kon vertellen.⁵ Bekerings-out of the blue – dus niet steunend op eerdere verbindingen met de christelijke traditie – komen maar heel weinig voor. Maar steeds minder mensen krijgen in de loop van hun leven op positieve wijze iets mee van het christelijk geloof, die socialisering neemt hard af. En zo krimpt de kraamkamer voor nieuwe gelovigen. Onlangs hoorde ik de ervaring van een jonge vrouw die in een pleeggezin was opgenomen. Ze keek met haar pleegmoeder naar The Passion, zoals deze in 2023 vanuit Harlingen werd uitgezonden. Het verhaal raakte haar diep, tot tranen toe. Op een gegeven vroeg ze: ‘waar komt dit vandaan? Ik ken dit verhaal helemaal niet.’ Dat is een ervaring die we meer en meer zullen gaan tegenkomen. Een onbekend verhaal dat toch diep binnen kan komen, dat is meer en meer de setting waarbinnen kerken hun weg zullen moeten zoeken. Het Evangelie als *best kept secret*.

‘Waarvan moeten wij worden gered?’ Redding – *soteria* in het Grieks – is een cruciale term in het Nieuwe Testament.⁶ Maar wat is redding in een samenleving die hoog opgeeft van zelfredzaamheid? Waarvan zouden wij dan moeten worden gered of verlost? De meeste mensen deugen immers (Rutger Bregman) en kunnen zichzelf prima redden. En voor iets als een eeuwige scheiding van God zijn we niet echt bang. Tim Keller zegt ergens dat het seculiere westen geen *salvation* meer nodig heeft. ‘Dit is de eerste cultuur die niet gelooft in transcendentie of in verlossing’, meent hij.⁷ We kunnen onszelf heel goed redden, menen we. Maar tegelijk lopen we vast in zinloosheid, depressies en richtingloosheid. We gaan steeds sneller nergens naar toe, zegt de Duitse socioloog Hartmut Rosa.⁸ En opeens wordt het woord redding ook weer heel actueel: wie of wat gaat ons redden van de ecologische

God is niet interessant genoeg om een standpunt over hem in te nemen. Religieonderzoekers noemen zo'n houding “apatheïsme”.

³ David van der Meulen, *Welkom in de voorhof. Twintigers en dertigers bij je kerk*, Amsterdam 2023, 12

⁴ Vergelijk ook de ervaringen die pionier Maarten Vogelaar opdeed in Amsterdam: Sake Stoppels, Maarten Vogelaar, “‘We durven niet gekend worden door God’. De zoektocht van een pionier”. Interview met Maarten Vogelaar, in: *Kerk en Theologie*, 72 (2021), 3, 228-234. Zie

['We durven niet gekend worden door God' De zoektocht van een pionier](https://www.researchgate.net/publication/357714797) (15 mei 2023). Voor een breder kader zie

<https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2022/03/24/buiten-kerk-en-moskee> 5 juni 2023)

⁵ Zie hier bijvoorbeeld Stephan Sanders, *Godschaamte. Een eigentijdse expeditie op zoek naar God*, Amsterdam 2021. Bijzonder is het verhaal van Paul Kingsnorth, een milieuactivist. Zie daarvoor

<https://www.firstthings.com/article/2021/06/the-cross-and-the-machine> (3 juni 2023)

⁶ Vanuit het CHE-lectoraat schreef Marco Rotman het bijbels-theologisch hoofdstuk ‘Meerstemmig spreken over heil’ in het nieuwe missionaire handboek: Petra de Jong-Heins e.a. (red.), *Betrokken in Gods missie. Basisboek missiologie*, Utrecht 2023, 35-53

⁷ Aangehaald in Kees van Ekris, *Dans, dialoog, duel. Preken voor tijdgenoten*, Utrecht 2022, 31

⁸ Hartmut Rosa, *Leven in tijden van versnelling. Een pleidooi voor resonantie*, Amsterdam 2016

crisis? Dat is vandaag de dag een uiterst serieuze vraag, maar daarbij is God overwegend niet in beeld. Want ook hier dienen we vooral zelfredzaam te zijn. Wij moeten ons zien te redden van onszelf. Maar dat valt dus bepaald niet mee.

Geloof bevestigt meer dan dat het uitdaagt. Het christelijk geloof heeft twee kanten: het bevestigt ons en het daagt ons uit. We spreken in dat verband vaak over het duo *comfort* en *challenge*. We zien in onze tijd vooral de bevestigende kant sterk naar voren komen: mens, je bent geliefd, je mag er zijn. Soms zelfs zo sterk dat mensen soms zeggen: ‘Op een gegeven moment weet je wel dat je geliefd bent door God.’⁹ De uitdagende, profetische kant leeft minder, zo lijkt het. Maar dat is feitelijk ook nooit anders geweest. In ons onderzoek zagen we de sterk bevestigende functie van geloven weerspiegeld in het enorme verkoopssucces van de dagboeken van Sarah Young. Anneke Kloosterman deed er vanuit het lectoraat onderzoek naar.¹⁰

Ons leven immanentiseert. Wij leven en geloven hier en nu. Iets als een eeuwigheid speelt veel minder een rol dan in het verleden. Het idee dat mensen verloren zouden kunnen gaan na hun dood, dat er een scherp goddelijk oordeel en een grote scheiding zal zijn, leeft niet sterk in grote delen van de kerk en al helemaal niet in de bredere samenleving. Als missionair betrokken voorgangers en pioniers spreken over verloren gaan, zo zagen we in ons onderzoek, dan gaat het vooral over mensen die zich hier verloren en eenzaam voelen, mensen die er hier verloren bij lopen of zich verliezen in zinloosheid en verslavingen. Zij hebben hier en nu redding nodig. Wat vooral telt is dit leven, het is ook het enige dat we een beetje kunnen overzien en waar we iets aan kunnen doen.

Vier typering van onze tijd. Er valt uiteraard nog veel meer te zeggen over onze tijd, maar vanuit missionair oogpunt hebben we aan het bovenstaande onze handen al meer dan vol. Ik ga daarom nu over tot het schetsen van een aantal ontwikkelingen binnen de missiologie en het missionaire handelen die wij hebben gezien binnen ons onderzoek. Ook hier stip ik een aantal zaken puntsgewijs aan.

Welke theologische bewegingen zien we in de missionaire praktijken?

Jezus’ verzoenend sterven wijkt. Van ‘doen voor’ naar ‘voordoen’. De aandacht voor en de beleving van Jezus’ plaatsvervangend verzoenend lijden en sterven wordt minder sterk.¹¹ Velen weten daar niet meer zo goed raad mee, zo lijkt het. Het wordt binnen de kerken uiteraard niet ontkend, maar we lijken er met z’n allen wat omheen of langs te lopen.¹² Misschien dat we deze klassieke theologische positie vanuit ons geloof nog wel kunnen

⁹ Een geïnterviewde jongere in het onderzoek naar BEAM-kerkdiensten. Nelleke Plomp, ‘Conversationale ecclesiologie’, in: *Inspirare* 6 (2023) 1, 53

¹⁰ Anneke Kloosterman-van der Sluys, ‘Dicht bij Jezus’: rust en intimiteit voor drukke mensen op zoek naar Verbinding’, in: *Inspirare* 2 (2020) 2, themanummer ‘Heil’, 40-49. Parallel hieraan deed Harmen Jan Terwel onderzoek naar seculiere bestsellers. Ook zijn onderzoeksverslag staat in het genoemde nummer van [Inspirare](#) dat ook digitaal beschikbaar is.

¹¹ Zie het PKN-CHE onderzoek onder [pioniers](#) en [‘gewone’ voorgangers](#).

¹² Vgl Paas, *Vrede op aarde*, Utrecht 2023 (nog te verschijnen). Tabitha van Krimpen constateert in haar boek dat in haar gesprekken met twintigers niemand iets zei over de betekenis van zonde, heil, verzoening of schuld. Zie *Bottom-up kerk. Zijn waar twintigers zijn*, Utrecht 2023, 85

beamen, maar er existentieel zelf in wonen is voor velen lastig geworden. En deze boodschap missionair communiceren is al helemaal moeilijk. Jezus is de nabije die bij ons is in goede en kwade dagen.¹³ Jezus' plaatsvervangende, zijn 'doen voor ons' is verschoven naar zijn 'ons voordoen'. Klassiek gezegd: van verzoening door voldoening naar verzoening door omvorming. Zou deze verschuiving te maken kunnen hebben met de verschuiving van een schuldcultuur naar een schaamtecultuur?¹⁴

Van missio Ecclesiae naar missio Dei. In de missionaire theologie en ook in de missionaire praktijk zien we over een breed front de verschuiving richting de missio Dei.¹⁵ Niet de kerk heeft een missie, maar God zelf. Missie is niet ecclesiocentrisch, maar theocentrisch. De Vader zendt de Zoon, de Zoon deelt Zijn Geest met zijn leerlingen en zendt ze er op uit, de samenleving in. De kerk is een gezonde kerk in het spoor van de Geest. Deze Heilige Geest gaat niet van haar uit, maar vóór haar uit. De missio Dei benadering zien we ook terug in de titel van een heel recent missionair handboek, waaraan we vanuit het lectoraat intensief hebben geparticipeerd: *'Betrokken in Gods missie'*.¹⁶ Deze verschuiving heeft veel consequenties. Misschien is het wat oneerbiedig, maar de missio Dei benadering zouden we kunnen zien als een theologische variant van de seculiere waarderende aanpak. Bij de waarderende aanpak – in het Engels *the appreciative inquiry* – gaat het erom dat je ontdekt wat sterk en opbouwend is. Je kijkt met andere ogen naar de samenleving waarin je leeft. Niet met de ogen die vooral het tekort en het falen zien ('een wereld verloren in schuld'), maar met ogen die waarderend kunnen kijken en kunnen zien waar – theologisch gesproken – in deze wereld tekenen van het Koninkrijk zichtbaar worden, ook al is er geen expliciete verbinding met het christelijk geloof. Misschien dat we ons de soteriologische consequenties van die andere blikrichting nog helemaal niet ten volle realiseren en dat er veel oefening nodig is om op een diepe manier zo naar de samenleving te kijken. Maar het gaat hier dus echt wel om een wending.

Van zenden naar luisteren. De beweging van missio ecclesiae naar missio Dei betekent vrijwel automatisch ook een minder zendergerichte benadering van missionaire presentie. Immers, als God al daar is, waar de kerk en ook jij en ik niet zijn, dan moeten de schoenen van de voeten om in eerbied te zoeken naar sporen van de Geest. Opmerkelijk in dit verband is het refrein in de brieven aan de zeven gemeenten in het boek Openbaring. Deze zeven verschillen sterk, krijgen daarom ook heel verschillende brieven, maar telkens is er een identiek refrein: 'Wie oren heeft, moet horen wat de Geest tegen de gemeenten zegt.' Luistervaardigheid is cruciaal. In zijn brief schrijft de apostel Jacobus in het eerste hoofdstuk dat ieder mens zich moet haasten om te luisteren en traag moet zijn in het spreken (Jk. 1:19). In het huidige missionaire doen en laten wordt die oproep serieus genomen. We zien echt een verschuiving van zenden en spreken naar eerst luisteren. Missionair betrokken mensen willen anderen tevoorschijn luisteren. In de kern gingen de lezing en de workshop

¹³ Vgl. Jan Martijn Abrahamse, ['Goede Vrijdag en Pasen op afstand'](#). Een praktisch-soteriologische analyse', in: *Kerk en Theologie*, themanummer 'Heil', 72 (2021) 3, 214-227. Hij spreekt van 'redemptive proximity'

¹⁴ Zie hiervoor het duo artikel van Myriam Klinker-De Klerck en Wim Dekker over schuld en schaamte in *Theologia Reformata* 66 (2023) 3, (nog te verschijnen). Dit themanummer over heil is het derde dat (mede) vanuit het lectoraat theologie is geschreven. Eerder verschenen *Inspirare* 2020-2 en *Kerk & Theologie* 2021-3.

¹⁵ In het zeer recente missionaire basisboek *Betrokken in Gods missie* (Utrecht 2023) vormt het de theologische ruggengraat. Dit boek is ontstaan binnen de orthodox-protestantse wereld en dat laat zien dat het *Missio Dei* concept – dat in het verleden wel eens werd gezien als het te liberale paard van Troje – breed geaccepteerd is. Uiteraard verschilt daarbij wel de invulling van het concept.

¹⁶ Petra de Jong e.a. (red.), *Betrokken in Gods missie. Basisboek Missiologie*, Utrecht 2023

van Kees van Ekris daar vanmorgen ook over: kan onze luisteroefening de ander helpen dichter bij zichzelf te komen, wellicht door woorden aangereikt te krijgen die hij of zij zelf nog niet had gevonden, ja, misschien zelfs woorden over God? We zijn vandaag weer verrijkt met een mooi nieuw missionair concept: epifanische sensitiviteit. Een dergelijke sensitiviteit is overigens geen sinecure. Want meer dan bij het zenden ben jijzelf in het geding. Je loopt het risico zelf te veranderen. Je laat de controle los, je bent niet langer de eindredacteur van je ontmoetingen. En dat is verdraaid spannend. Meerdere pioniers kunnen daarvan getuigen. Hun geloof ging op de schop en dat deed ook zeer.¹⁷ Wie een comfortabel geloof zoekt, kan beter niet gaan pionieren.

Met soteriologisch agnosticisme valt goed te leven. Een pionier zei eens het volgende: 'Met de manier waarop ik zelf christen ben geworden, kan ik in mijn werk niet zoveel'.¹⁸ Dat moet een ingrijpende constatering zijn geweest. Deze pionier heeft ontdekt dat de panelen behoorlijk verschoven zijn, ook in zijn eigen leven, mogelijk ook tegen wil en dank. De Britse onderzoeker Philip Wall keek naar de theologie achter missionaire initiatieven en zag daar wat hij 'soteriologisch agnosticisme' is gaan noemen. Oude zekerheden zijn verdwenen, veel vroegere uitroeptekens zijn meer gaan lijken op vraagtekens. Dat beeld herkennen we vanuit ons onderzoek. Drie pioniers – Gerko Tempelman, Bram Kalkman en Rikko Voorberg – schreven een boek over ruimzinnig pionieren. Dat boek heeft als titel 'Onzeker weten'. Dat is de vertolking van een breed leven besef: we weten het allemaal niet meer zo goed. Voor velen is dat ook helemaal niet zo erg. Want het betekent niet per se verlies, er kan ook veel winst in liggen. Tomáš Halík is een van de theologische auteurs die de winst wil laten zien van minder zekerheid en meer zoeken.¹⁹ Het zal niet toevallig zijn dat Halík populair is in onze liminale tijd. Instemmend haalt Halík Augustinus aan: 'si comprehendis, non est Deus'. Wat je kunt begrijpen of meent te kunnen bewijzen, daarvan weet je zeker dat het God niet kan zijn. Daarom is de kerk is voor Halík dan ook geen plek van zeker weten, maar een plek van paradoxen en de vloeiende overgangen. Een dergelijke diffuusheid zijn we veel in ons onderzoek tegengekomen. En meer dan eens gaf die diffuusheid dus ook geen reden tot zorg. Geloven als vruchtbaar mysterie, zonder mysterieus te zijn. Zo iets.

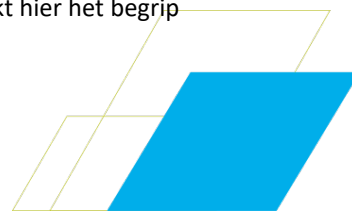
Van bounded set naar centered set. In ons onderzoek onder pioniersplekken zagen we vaak concentrische vormen van gemeenschap. Niet iedereen die meedoet, ziet zichzelf als gelovige. Daar scheppen pioniersplekken vaak ook nadrukkelijk ruimte voor. Het centrum van de gemeenschap is helder, haar grenzen zijn dat niet. Er staat geen hek om de gemeenschap, het is moeilijk te zeggen wie 'binnen' is en wie 'buiten'. Er zijn vooral vloeiende vormen van deelname en identificatie.²⁰ Van heel recente datum is bijvoorbeeld

¹⁷ Gert-Jan Roest is daar heel eerlijk over als hij vertelt over zijn 'beking' richting een ander missionair denken en handelen. Zie Gert-Jan Roest, ['Jezus in postmoderne kleren. Mijn verschuivende visie op heil'](#), in: *Inspirare* 2 (2020) 2, 19-28.

¹⁸ Aangehaald in Paas, *Vrede op aarde*, Utrecht 2023 (nog te verschijnen)

¹⁹ "Ik vraag me af of ons geloof ook niet – net als onze Heer – veel moet lijden, gekruisigd moet worden en sterven – om pas dan 'uit de doden op te staan. Tomáš Halík, *De nacht van de biechtvader. Christelijk geloof in een tijd van onzekerheid*, Zoetermeer 2016, 27. Vergelijk ook deze uitspraak: "Als het geloof leeft, zal het steeds weer gewond raken, blootstaan aan crises en soms zelfs 'gedood' worden. Er zijn momenten waarop ons geloof (of, vriendelijk gezegd, de vorm die het tot nu toe heeft) afsterft – om weer te worden opgewekt." Tomáš Halík, *Raak de wonden aan. Over niet zien en toch geloven*, Utrecht 2018, 177

²⁰ Meer hierover in Sake Stoppels, 'Concentrisch denken rond geloof en kerk' In: *Inspirare. Tijdschrift voor charismatische & evangelische theologie*, 4 (2022), 4, 5-12. Het artikel maakt deel uit van het themanummer ['Tussen grensbewaking en grenserving'](#). Godsdienstpдагоог Bert Roebben gebruikt hier het begrip

het pleidooi van de Amsterdamse pionier David van der Meulen - ik noemde zijn naam al eerder - voor iets als een voorhof. De tempel in Jeruzalem kende zo'n vrije ruimte waar Jood en heiden samen konden komen. Van der Meulen noemt zo'n voorhof een tussenruimte waar op het snijvlak van cultuur en evangelie mensen in vrijheid elkaar kunnen ontmoeten.²¹ Op pioniersplekken zien we bijna alleen maar dit concentrische denken. Ik denk dat ook 'gewone' gemeenten er hun voordeel mee kunnen doen.

Welke uitdagingen liggen er voor ons?

Waarom zouden we eigenlijk missionair willen zijn? We zijn de nu aflopende lectoraatsperiode ingegaan met onder meer de *Golden Circle* van Simon Sinek. Hij stelt dat florerende bedrijven, organisaties en bewegingen een helder 'waarom?' hebben. Ze hebben een duidelijk basisfilosofie die achter al hun handelen zit. Dat is helemaal niet zo gangbaar, want vaak gaat alle energie zitten in de wat- en de hoe-vragen. Een van de dingen die we in het lectoraat hebben ontdekt is dat de diepere waaromvraag ook binnen de kerken vaak lang niet die aandacht krijgt die het verdient. Waarom doen we wat we doen? Waarom zou het erg zijn als de kerk verdampt? Wat gaat er dan verloren en waarom zou dat erg zijn? Er verdwijnt wel meer immers. Ik zeg het met opzet wat scherp, maar hierover zullen we diepgaand moeten spreken. We merkten waardering bij onze respondenten als we in ons onderzoek ruimte maakten voor dergelijke fundamentele waaromvragen. We kunnen er ook niet meer omheen. Stefan Paas stelt in zijn nieuwe boek *Vrede op aarde*, dat dit najaar uitkomt, dat het grote probleem van de christelijke traditie niet de krimp is, de getalsmatige achteruitgang. Het centrale probleem is in zijn ogen dat we geen goed, verstaanbaar en relevant verhaal hebben voor deze tijd.²² Dat brengt me bij een al dan niet fictieve ontmoeting die Andrew Root beschrijft. Hij schrijft over een kerk die ooit vol zat met actieve leden, maar nu sterk gekrompen is. Op een dag komt er een jongeman de kerk binnenlopen. Hij is de kleinzoon van een van de oudste gemeenteleden. Onlangs is ze overleden. Kort voor haar sterven heeft zijn oma tegen hem gezegd: 'Drie dingen. Zorg goed voor je gebit, zorg dat je wat op je spaarrekening hebt staan en... vindt God.' Waar zouden wij zijn zonder oma's!? Die laatste opmerking over het vinden van God maakt dat hij over de drempel van de kerk van zijn oma stapt. Want daar moet hij natuurlijk zijn. Hij treft het, want in een zaaltje leest een groepje gemeenteleden net de Bijbel. Hij legt zijn vraag in hun midden: 'Ik ben hier omdat ik God wil vinden, ik ga ervan uit dat jullie weten hoe dat kan.' Er valt een wat ongemakkelijke stilte in het kerkzaaltje. De aanwezigen kijken een beetje onzeker naar elkaar. Tot een van de trouwe kerkleden zegt: "Weten wij dat?"²³ Kijk, over dat soort vragen zullen we ons in de kerk moeten buigen, elke kerk is gebaat bij dit soort jongeren - en trouwens ook ouderen - die in alle onbevangingheid de goede vragen stellen. Het is ook het

'Narthex' (de voorhal of het portaal van een kerkgebouw) en spreekt van de 'narthicale ruimte'. Hier is ook het tijdschrift voor godsdienstleraren 'Narthex' naar genoemd.

²¹ David van der Meulen, *Welkom in de voorhof. Twintigers en dertigers bij je kerk*, Amsterdam 2023

²² 'Ik zal verdedigen dat de crisis van het christendom in het Westen niet allereerst ligt in het krimpen en vergrijzen van het kerkelijk ledenbestand, maar in het verlies van een overtuigend of zelfs maar begrijpelijk verhaal van heil.' Stefan Paas, *Vrede op aarde*, Utrecht 2023 (nog te verschijnen)

²³ Andrew Root, *Churches and the Crisis of Decline. A Hopeful Practical Ecclesiology for a Secular Age*, Grand Rapids 2022, 44-48

mooie van missionair kerk-zijn, want dan komen dit soort vragen onherroepelijk en onontkoombaar op je af. Voorbij ook aan elke vanzelfsprekendheid.

De titel van mijn bijdrage is 'Een wereld te winnen. Zoeken naar missionaire sensitiviteit'. Daar zit natuurlijk iets dubbels in. 'De wereld winnen voor Christus' zal voor sommigen van jullie wellicht de eerste associatie zijn. Het zou inderdaad ook echt een wereldwijde zegen als elk mens zich laat vinden en vormen door Jezus Christus. Maar vanmiddag kijk ik vooral naar onszelf. Er is in ons missionaire zijn en handelen nog een wereld te winnen. Hoe kunnen we komen tot een diepere missionaire sensitiviteit? Hoe kunnen we verbinding maken met de stroom van het moderne en postmoderne leven? Denk aan de brug in Honduras. Ons lectoraat van theologie heeft in de afgelopen jaren daaraan willen bijdragen en wil dat ook in een nieuwe periode gaan doen. Dat willen we meer nog dan in de afgelopen jaren gaan doen in nauwe samenwerking met allerlei werkveldpartners.

Zoeken naar nieuwe taal. Benno van den Toren, hoogleraar interculturele theologie aan de Protestantse Theologische Universiteit, attendeert ons erop dat in Engeland veel meer dan in ons land er al een lange traditie is om het christelijk geloof te communiceren in een voor buitenstaanders verstaanbare taal. Hij noemt daarbij de namen van G.K. Chesterton, C.S. Lewis en Dorothy Sayers. Door de verzuiling in ons land zijn wij daar veel minder bedreven in geraakt. Binnen de eigen zuil begreep immers iedereen je en was 'vertaalwerk' eigenlijk niet nodig.²⁴ Maar dat heeft ons dus wel op achterstand gezet. Daar ligt dus een belangrijke uitdaging, ook voor het onderwijs: kunnen we ons oefenen in het vinden van taal die voluit recht doet aan het Evangelie en tegelijk verstaanbaar is voor hen die niet vertrouwd zijn met de christelijke traditie? Dat lijkt mij een mooie uitdaging voor de nieuwe lectoraatsperiode.

In ons onderzoek ontdekten we dat klassieke taal ook binnen onze eigen traditie vaak niet meer verstaan wordt. In 2021 rondde CHE-collega en kenniskringlid Sabine van der Heijden haar lectoraatsonderzoek onder kerkelijke jongerenwerkers af. Ze deed onderzoek naar op welke wijze Jezus heilzaam is voor deze jongerenwerkers en hoe dat doorwerkt in hun betrokkenheid op jongeren. Met opzet gebruikte ze daarbij woorden als heil en heilzaam, zonder ze verder in te vullen. Maar dat gaf onverwachte, verrassende reacties. Ik citeer er eentje: "Ik moest het woord heil serieus opzoeken, ik vind het vreselijk, ik denk aan Leger des Heils, Heil Hitler, ik kan er niks mee. Ik heb het opgezocht en dan zie ik 'geluk', dus dat is positief."²⁵ Meerdere jongerenwerkers hadden niks met het begrip 'heil'. Zeker niet iedereen hoefde het in een woordenboek op te zoeken, maar de reacties maakten wel duidelijk dat we hier te maken hebben met kerkelijk jargon dat velen niet meer verstaan, ook dus kerkelijke jongerenwerkers! De spannende vraag is dan, hoe kom je tot verstaanbare taal zonder dat je hele stukken van je traditie weglaat of weggeeft? We zien hier zeker ontwikkelingen, denk bijvoorbeeld aan 'Gods nieuwe wereld' als aanduiding voor

²⁴ Benno van den Toren, *Vertrouwen delen. Excentrisch leven in Gods missie*. Diesrede PThU, Utrecht, 27 januari 2023, p. 12. Zie <https://www.pthu.nl/media/downloads/dies-natalis-2023-ptthu-oratie-benno-van-den-toren.pdf> (6 juni 2023)

²⁵ Sabine van der Heijden, *Jeugdleiders in gesprek over de heilzame relevantie van Jezus*. Onderzoeksrapport CHE 2021, p. 6. Zie [Jeugdleiders in gesprek over de heilzame relevantie van Jezus | Christelijke Hogeschool Ede \(che.nl\)](https://www.che.nl/publicaties/jeugdleiders-in-gesprek-over-de-heilzame-relevantie-van-jezus) (6 juni 2023) Haar onderzoek laat ook zien dat de jongerenwerkers creatief zijn in het zoeken van nieuwe taal.

het Koninkrijk Gods in de Bijbel in Gewone Taal. Ik zie dat die vrijere weergave ook wordt overgenomen in missionaire kringen.²⁶

Zoek verbindingen, maar laat ze je ook overkomen. Het gaat hier om een zoektocht die bepaald niet eenvoudig is. Pioniers weten daar alles van. Tegelijk zien we ook verrassende verbindingen en openingen. Het Evangelie is gelukkig niet primair een opgave, maar wil vooral een gave zijn. Daar moeten we ook nadrukkelijk oog voor houden, want anders worden we doodmoe. Dat vind ik een grote uitdaging voor de kerk van nu: kunnen we ontvankelijk worden voor hoe God ook in onze seculiere en immanente cultuur aanwezig wil zijn? Kunnen we daarvoor een antenne ontwikkelen? Dat is echt wel zoeken, want de verbindingen liggen niet voor het opscheppen. Maar als het Evangelie ook in onze tijd iets voorstelt – en we geloven dat dat zo – dan kan het niet anders of vroeg of laat moeten er verbindingen zijn die meer zijn dan wat wij in elkaar geknutseld hebben, dan moeten er momenten van epifanie zijn, om het in termen van deze ochtend te zeggen. Verlichting, chemie, een raakpunt, een geschenk van de overkant. Verbindingen en raakpunten die ons overkomen als een geschenk en waar we misschien met verbazing naar staan te kijken.

Vandaag mag het ook wel een beetje biografisch zijn en daarom neem ik jullie even mee naar zo'n onverwachte verbinding, eentje die mij altijd weer weet te raken. Het is een ervaring van heel ver weg, uit een volstrekt andere wereld, namelijk uit de oerwouden van Papoea Nieuw Guinea. Anne, mijn vrouw, werkt daar aan een bijbelvertaalproject in een kleine taalgroep die pas in de jaren '60 van de vorige eeuw in contact is gekomen met de buitenwereld. Nadat een eerdere zendeling bakzeil had gehaald, kwam er na verloop van tijd een evangelist uit een naburige taalgroep en wat hij vertelde raakte aan hun eigen leven. Zie de korte clip: [Zoenoffer - EO Metterdaad bij Wycliffe in Papoea-Nieuw-Guinea Papoea](#)

We zien hier een verrassende verbinding vanuit het leven zelf en vanuit de eigen cultuur. Mijn vrouw ziet dat vaak bij het vertalen. Hun leefwereld en die van de Bijbel liggen nog dicht bij elkaar. Dat ligt bij ons heel anders. De herkenning die de zendeling daar opriep, zou er bij ons niet zijn geweest. Wij smeren geen bloed meer langs onze deurposten, bij ons wekt dit ritueel misschien zelfs alleen maar vervreemding en weerzin op. Wij bezweren geen boze geesten, want die bestaan niet in onze seculiere en immanente cultuur. Maar toch, ook in onze cultuur doen mensen existentiële ervaringen op waar het Evangelie licht op kan werpen en een weg kan wijzen.²⁷ Wel is die verbinding vaak veel moeilijker te zien en te leggen. Maar nogmaals, als het Evangelie voor alle plaatsen en alle tijden is, dan zullen vroeg of laat verbindingen ontstaan en zichtbaar worden.

Ik ga even terug naar die brug in Honduras aan het begin van dit verhaal. Die ligt nutteloos naast de stroom van het leven. Maar dat wil je uiteraard niet als kerk. Maar hoe verbind je dan op een goede manier de oever van de eigen traditie met de oever van de moderne en

²⁶ Zo bijvoorbeeld door Gert-Jan Roest die samen met Amsterdamse pastores zoekt naar een Amsterdams Evangelie. Zie Gert-Jan Roest, 'Op zoek naar een contextueel evangelie voor Amsterdam', in: Sake Stoppels, Jan Marten Praamsma, Jan Martijn Abrahamse (red.), *Zoeken naar de dingen die boven zijn. Missionair zijn in een seculiere tijd*, Utrecht 2023 (nog te verschijnen)

²⁷ Ondanks alle veranderingen en moderniseringen blijven de meest fundamentele levensvragen gelijk. Wie ben ik? Waarom ben ik er? Doe ik ertoe? Wie is mijn naaste? Wat is het goede leven en waarom lukt dat lang niet altijd? Kan ik omkeren en een nieuwe start maken? Waarom is er zoveel kwaad en zoveel lijden? Het zijn onuitroeibare vragen van alle tijden en alle plaatsen. Henk Vroom onderscheidt in zijn boek *Religies en de waarheid* (Kampen 1988) vijf existentiële ervaringen in het menselijk bestaan: eindigheid, falen, het goede, inzicht in de werkelijkheid en het kwaad en het lijden.

postmoderne samenleving? Moet je dan een nieuwe vaste brug bouwen of is het raadzaam – om binnen het beeld te blijven – veel flexibeler te zijn door bijvoorbeeld veerponten in te zetten? Met veerponten kun je gemakkelijker de stroom van het leven volgen, ook als die zich verlegt. Je hebt ze in soorten en maten, maar steeds opnieuw pendelen ze heen en weer tussen twee oevers en verbinden ze deze. Ze gaan niet met de stroom mee, maar varen er dwars op. Veerponten hebben dus iets dwars. En brug gaat hoog over de stroom heen, maar een veerpont voelt die stroom aan alle kanten. Drs. P. schreef 50 jaar geleden een grappig lied over een veerpont onder de titel 'Heen en weer'.²⁸ Hij is in dat lied zelf de veerman en zit wat te mijmeren tijdens de oversteek. Onder meer dit komt er bij hem op:

“En als de pont dan weer zijn weg zoekt door het ruime sop
dan komen er werktuiglijk gedachten bij me op.
Zo denk ik dikwijls over het geheim van het bestaan
en dat ik op de wereld ben om heen en weer te gaan.”²⁹

Dat laatste zou je als een roeping van de missionaire kerk kunnen zien: eindeloos heen en weer gaan tussen beide oevers, op beide oevers thuis zijn en er de weg kennen. In onze tijd wordt de rivier breder en stroomt die ook sneller – denk aan Hartmut Rosa. Dat maakt de uitdaging telkens groter. We hebben in ons onderzoek veel creativiteit en flexibiliteit gezien, het zoeken van nieuwe wegen om het Evangelie te communiceren. Om in het beeld te blijven: we zagen veerponten met veerkracht, met het vermogen om steeds opnieuw heen en weer te varen, ook als de boot eens leeg bleef. Dat is bemoedigend. Bij het voorbereiden van deze lezing schoot me weer een ervaring uit Woerden te binnen die je kunt opdoen als je gaat pionieren. In Woerden was een gebedswinkel. Misschien is die er nog wel. Een inlooplek waar je dus ook terecht kunt voor gebed. Een van de medewerkers van deze gebedswinkel draaide ook mee in een lokale ruilkring. In zo’n ruilkring bewijzen mensen elkaar diensten zonder dat er geld aan te pas komt. Als jij mijn haar knipt, maai ik jouw gazon, dat soort transacties. De ruileenheid in Woerden is de Kaaskop. Een vrouw liep de winkel binnen en vroeg aan deze medewerkster of ze voor haar wilde bidden. Daar wilde ze ook een aantal Kaaskoppen voor neertellen. De medewerkster keek natuurlijk op van de kennelijke ruilwaarde van het gebed, maar stemde graag toe. Toen het amen geklonken had, zei de vrouw vanuit de grond van haar hart: ‘Jezus, dat lucht op!’³⁰ Een prachtige reactie en stilltjes heeft die medewerkster misschien wel gedacht: ‘wat zou het mooi zijn als jij kunt doorgroeien naar een net iets andere uitroep: ‘Jezus, U lucht op’.

Maar die stap, die beweging maken niet veel mensen in onze cultuur. Dergelijke verbindingen en bekeringen worden ons maar zelden in de schoot geworpen, zoals destijds in Papoea Nieuw Guinea. Dat vraagt van ons om grote missionaire sensitiviteit. Daar is dus echt nog een wereld te winnen en daar gaan we aan de CHE ook meer door in een nieuwe lectoraatsperiode. Maar onze sensitiviteit kan uiteraard niet het hele missionaire verhaal zijn. We zullen moeten durven vertrouwen dat ook in onze samenleving God door zijn Heilige Geest aanwezig is en dat deze Geest het niet aflegt tegen de tijdgeest. Dat vertrouwen zal altijd een aangevochten vertrouwen zijn, want de tijdgeest lijkt vaak

²⁸ Zie https://www.youtube.com/watch?v=z8_kFhxfoFw (6 juni 2023)

²⁹ Met zijn veerpont loopt het overigens niet goed af omdat hij overvol raakt en zinkt. Maar dat hoeft de kerk niet gebeuren in haar verlangen beide oevers te verbinden.

³⁰ Martijn Vellekoop, Nico-Dirk van Loo, *Ploeteren en pionieren. Nieuwe manieren van kerk zijn*, Amsterdam 2009, 48

oppermachtig in onze dagen, soms ook in ons eigen leven. Maar toch, zouden ook in de tijdgeest sporen te vinden kunnen zijn van de Heilige Geest? Onze missionaire sensitiviteit zal altijd ook missionaire receptiviteit moeten zijn, een oefening in speurzin om Gods betrokkenheid op onze samenleving en zijn mensen daarbinnen te zien en te volgen.

Ik rond af. En waar kom ik dan voorlopig uit? Gek genoeg is dat bij bijna 80 jaar geleden. Bij Bonhoeffer. In de zogenaamde doopbrief voor zijn neefje, Dietrich Wilhelm Rüdiger Bethge, schrijft Bonhoeffer in mei 1944 vanuit de gevangenis onder andere dit: “Ons christen zijn zal in deze tijd slechts bestaan uit twee elementen: bidden en onder de mensen het goede doen. Elk denken en praten en organiseren van christenen moet herboren worden uit dat bidden en dat doen. (...) Het is niet aan ons de dag te voorspellen – maar die dag zal komen – dat er weer mensen geroepen worden om zó Gods Woord te spreken dat de wereld verandert en zich vernieuwt. (...) Tot die tijd zal de zaak der christenen verborgen zijn en stil, maar er zullen mensen zijn die bidden en het goede doen en wachten op Gods uur.”³¹

Deze nadruk op het gebed en de orthopraxie brengt me terug bij Psalm 85 en de vier woorden op de penning van de lectoraten aan de CHE: gerechtigheid, waarheid, vrede en trouw. Als deze vier telkens weer oplichten in de praxis van de kerk, dan is er echt een wereld gewonnen. Meer hoeft misschien ook niet.

Dr. Sake Stoppels (1956) was van 2018-2023 lector theologie aan de Christelijke Hogeschool Ede (CHE). Het thema van deze lectoraatsperiode was ‘Zingeving in nieuwe geloofsgemeenschappen. Zie voor publicaties van het lectoraat [Zingeving in nieuwe geloofsgemeenschappen](#) | Christelijke Hogeschool Ede ([che.nl](#))

³¹ Dietrich Bonhoeffer, *Verzet en overgave. Brieven en aantekeningen uit de gevangenis*, Baarn 1989, 251

